[א]אם אשת ישראל היא חולצת אם אשת כהן היא אינה חולצת ורב [ה]שרביא משמיה דרבא אמר אחת זו ואחת זו חולצת אמר ליה רבינא לרב שרביא באורתא אמר רבא הכי לצפרא הדר ביה אמר ליה שריתוה יהא רעוא דתשרו תרבא: ר' יהודה מתיר וכו': אמר רב שיזבי אמר רב חסדא לא לכל אמר רבי יהודה אנדרוגינוס זכר הוא שאם אתה אומר כן בערכין יערך ומנלן דלא מיערך [ג]דתניא [1]הזכר ולא טומטום ואנדרוגינוס יכול לא יהא בערך איש אבל יהא בערך אשה תלמוד לומר הזכר [2]ואם נקבה היא [ב]זכר ודאי נקבה ודאית ולא טומטום ואנדרוגינוס וסתם

אם אשת ישראל היא. אם אינו כהן זה שנתקדשה לו ומותר בחלוצה: **חולצת.** מן הספק ואח"כ תנשא. ואם כהן הוא שאם תחלוץ תהא אסורה לו סמכינן אדרבנן ואמרינן לאו נפל הוא ואינה חולצת: **לאורתא אמר רבא הכי.** כדקאמרת דאחת זו ואחת זו חולצת: **ולצפרא הדר ביה.** ואמר אשת כהן אינה חולצת: **אמר ליה.** רב שרביא לרבינא: **שריתוה.** בלא חליצה ועבריתו אדרבנן שמעון יהא רעוא דתשרון חלב באכילה: **לא לכל אמר ר"י.** לא לכל דבר אמר ר"י דאנדרוגינוס זכר הוא אלא לענין מילה בלבד דיליף ליה מריבויא דקרא כדלקמן(ג): **שאם אתה אומר.** זכר הוא לכל דבר: **בערכין יערך.** האומר ערכו עלי יעריכוהו: **הזכר.** ה' יתירא קדריש. וגבי נקבה דריש ואם יתירא ולא טומטום ואנדרוגינוס:

והא

ואם אשת כהן היא אינה חולצת. הקשה ה"ר משה מכויים ותחלוץ ומה בכך הא אמרי' בס"פ שני דיבמות (דף כג.) דספק חלוצה היכא דנכנסה שריא דתנן התם אם קדמו וכנסו אין מוציאין מידם ואמרינן בגמ' [ד]תני שילא אפילו שניהם כהנים מ"ט חלוצה דרבנן ועל ספק חלוצה לא גזרו ואומר רבי דהאי דאינה חולצת בשמעתין לא משום שאם חלצה (לא) יהא מחויב להוציאה אלא כיון דאפשר בלא חליצה מוטב שלא תחלוץ שלא להוציא לעז על בניה כעין שמצינו בפרק בתרא דיבמות (דף קיט.) דתנן האשה שהלך בעלה וצרתה למדינת הים ובאו ואמרו לה מת בעליך לא תנשא ולא תתייבם עד שתדע שמא מעוברת צרתה ואמר בגמ' [ה]ולעולם אמר זעירי ג' לעצמה ט' לחבירתה וחולצת ממ"נ פי' שאם נתעברה צרתה וילדה מותרת לשוק בלא חליצה ואם לא נתעברה הרי חליצה פוטרת ר' יוחנן אמר לעצמה ג' לחבירתה לעולם ופריך ותחלוץ ממ"נ ומשני גזירה שמא יהא ולד של קיימא ונמצא מצריכה כרוז לכהונה ולצרכה דילמא איכא דהוי בחליצה ולא הוה בהכרזה ואמרו קא שרו חלוצה לכהונה אלמא אנו מעגנין אשה זו לעולם משום טעמא דנמצא מצריכה כרוז לכהונה ולכך אין אנו מניחים לחלוץ וכל שכן הכא שיש לימנע יותר מחליצה ואיכא למיחש טפי שלא יאמרו קא שרו חלוצה לכהן. מ"ר: ואם אשת כהן היא אינה חולצת. דמי הוא אפילו כי לא שהה כרבנן כדאי' בהחולץ (יבמות דף לו: ושם) והא דאמרינן לעיל דהלכה כרשב"ג היינו דוקא באשת ישראל אבל באשת כהן לא קי"ל כוותיה להצריכה חליצה הואיל ואשת כהן היא. מ"ר: **דתניא** הזכר ולא טומטום ואנדרוגינוס. השתא משמע דדריש מלשון זכר ונקבה ולא מיתורא דה' דהזכר ואם נקבה דאם לא כן מאי קפריך בסמוך ומ"ש גבי מילה מאי קרא צריך במילה לרבות אנדרוגינוס והא אדרבה צריך מיעוט גבי ערכין למעוטי אנדרוגינוס אלא ע"כ לאו מיתורא דקרא ממעט ליה מערך איש ואשה אלא ממשמעות דזכר ונקבה הלכך צריך קרא במילה לרבות אנדרוגינוס וכ"מ נמי דגבי קידוש ממעט אנדרוגינוס בלא שום ייתור כדמוכח בפרק טרף בקלפי ביומא (דף מג. ושם) דאמר תנן התם הכל כשרים לקדש כו' ומפרש אשה מנלן אמר קרא ונתן ולא ונתנה כו' ומההיא טעמא דממעט אשה ממעט אנדרוגינוס וקשה לרבי דבנדה פרק המפלת (דף כח: ושם) מייתינן הך מילתא דערכין וקאמר טעמא דכתב רחמנא הזכר ואם נקבה הא מזכר ונקבה לחוד לא הוה ממעט להו אלמא מיתורא דואם וה' דהזכר קדריש ואומר רבי דודאי מיתורא קדריש כדמשמע התם והא דאיצטריך כל זכר גבי מילה לרבות אנדרוגינוס כי היכי דלא נילף מערכין ומשום הכי גבי קידוש לא צריך קרא למעט אנדרוגינוס דילפינן מערכין וממילה לא ילפינן דאית לן למילף מערכין לחומרא ופסול לקדש והא דאמר רב בהמפלת (גם זה שם) טומטום ואנדרוגינוס שראו לובן ואודם כאחת אין חייבין על ביאת מקדש ושורפין עליו את התרומה ונפקא ליה התם ביאת מקדש מדכתיב מזכר ועד נקבה תשלחו זכר ודאי נקבה ודאית ולא טומטום ואנדרוגינוס ופריך התם וכל היכא דכתיב זכר ונקבה למעוטי טומטום ואנדרוגינוס והתניא כו' דטעמא דכתב רחמנא הזכר ואם נקבה כו' והשתא מאי קפריך דבלא יתור נמי שפיר ממעט טומטום ואנדרוגינוס משום דילפינן מערכין וי"ל דכי גמרי מערכין לחומרא כמו גבי קידוש אבל לקולא לפוטרו מביאת מקדש כשראה לובן ואודם כאחת לא ילפינן מערכין אלא אדרבה ילפינן ממילה לחומרא לחייבו על ביאת מקדש מיהו קשה לרבי מהא דתני בבכורות בפרק אלו מומין (דף מב. ושם) הזכר ולא הנקבה כשהוא אומר למטה זכר שאין תלמוד לומר להוציא טומטום ואנדרוגינוס והשתא אמאי איצטריך קרא למעט טומטום ואנדרוגינוס שאינם קדושים לעולה תיפוק ליה משום דילפינן מערכין לחומרא דהיינו חומרא שאין קדושה חלה עליהם וצריך להביא קרבן אחר ובדוחק אומר ר"י דאדרבה היא קולא שאם לא מלא אלא אנדרוגינוס יהא יושב ובטל כעין שמצינו גבי סוכה בפרק לולב הגזול (דף לו:) דתניא ר' יהודה אומר אין סוכה נוהגת אלא בד' מינים שבלולב והדין נותן ומה לולב שאינו בלילות כבימים כו' אמרו לו כל דין שאתה דן שתחילתו להחמיר וסופו להקל אינו דין לא מלא ד' מינין יהא יושב ובטל ומיהו לא דמיא שפיר להאי דהתם ודאי סופו להקל שאם לא ימלא ד' מינים כל ימי סוכה נמלא המלוה עוברת וה"א לעשותה עוד אפילו ימלא אחרי כן אבל גבי קרבן אם אינו מולא עכשיו אלא אנדרוגינוס אחר זמן ימלא וה"כ תחילתו [ו]וסופו להחמיר הוא ועוד אומר רבי דהוא קרא דהזכר גבי עולת נדבה הוא דכתיב ולא גבי חובה הלכך לא שייך התם יהא יושב ובטל כיון שאינו מחויב שום קרבן. מ"ר: **הזכר** ולא טומטום ואנדרוגינוס. בבכורות בפרק (א) אלו מומין (מב. ושם) אמר סמי מכאן טומטום דתנן התם טומטום ואנדרוגינוס אין שוחטין עליו לא במקדש ולא במדינה רבי ישמעאל אומר אין מום גדול מזה וחכ"א אינו בכור אלא נגזז ונעבד ואמר בגמ' אר"מ מחלוקת באנדרוגינוס אבל טומטום דברי הכל ספיקא הוא וקדוש מספיקא אמר ליה (ב) אלא מעתה בערכין יערך אלמה תניא הזכר ולא טומטום ואנדרוגינוס ומשני סמי מכאן טומטום ומשמע דהכי פריך אלמה תניא הזכר ולא טומטום (ג) וכיון דאמרת דספיקא היא איצטריך קרא למעוטי ספיקא ומאי קשיא דבשלמא בההיא סוגיא דלעיל דהתם פריך גבי אנדרוגינוס איצטריך קרא למעוטי ספיקא שפיר פריך שהרי אין סברא לומר שיהא ספק לפסוק דודאי בריר למקרא אם הוא זכר או נקבה ואם הוא אמת שהפסוק חושבו זכר למה ימעטנו שלא יהא קדוש לעולה ואם קרא חשיב ליה נקבה א"כ לכתוב למעטו (ד) אלא טומטום ודאי צריך קרא שיש מהן זכרים ויש מהן נקבות וכי האי גוונא שייך שפיר למקרא למעטו כיון שהוא ספק לנו אם הוא זכר או נקבה כעין שמצינו גבי מעשר בהמה דתנן בפ' בתרא דבכורות (דף נח.) ומייתי לה בפ"ק דכ"מ (דף י.) קפץ אחד מן המנויין לתוכן כולן פטורין ומפרש התם טעמא דעשירי וודאי אמר רחמנא ולא עשירי ספק וכן בנגעים ספק בהרת קדמה לשער לבן קדם לבהרת ונפקא לן בשלהי מסכת נזיר (דף סה.) דטהור מדכתיב לטהרו או לטמאו שפתח הכתוב תחילה בטהרה ונראה לר' דה"פ מילתא דרב חסדא אבל טומטום קדוש מספיקא משום דלכל כמה דמצינן לאוקמי קרא למעט אנדרוגינוס דממעטי להו רבנן מדכתיב הזכר כדדריש התם לעיל לית לן לאוקמי לקרא למעוטי טומטום משום דאם הוא זכר ודאי אין סברא למעוטי ואם הוא נקבה אין צריך קרא דהשתא פריך שפיר מערכין דלא הוה לן למעוטי טומטום כיון דאיכא לאוקמי קרא לאנדרוגינוס לית לן למעוטי טומטום מיניה דליכא למימר ואם נקבה לאנדרוגינוס לא איצטריך דכבר מיעטיה מהזכר (ה) מ"מ הוה אמינא נהי דמעטיה קרא מערך איש מיהו לא גרע מאשה ויהא לו לכל הפחות ערך אשה הלכך לאנדרוגינוס נמי איצטריך ואם נקבה לפיכך הוצרכו לתרץ סמי מכאן טומטום והא דתני בפ"ק דחגיגה (דף ד. ושם) זכורך להוציא טומטום ואנדרוגינוס ולא פריך מינה בבכורות לרב חסדא וליסני סמי מכאן טומטום ונראה לר' משום דקרא יתירא (ו) למעט טומטום דתרי זכורך כתיבי והא דפריך בפ"ק דחגיגה בשלמא אנדרוגינוס איצטריך סד"א הואיל ואית ליה זכרות ליחייב קמ"ל דבריה הוא בפני עצמו אלא טומטום ספיקא הוא איצטריך קרא למעוטי ספיקא ומשני כשביליו מבחוץ ונראה לרבי דשפיר פריך דהתם ודאי לא הוה צריך קרא למעוטי טומטום דפשיטא בלא קרא דלא מייתי עולת ראייה דהיכי נעביד מספיקא לא מייתי על תנאי דאם נקבה הוא תהא עולת נדבה דהא עולת ראייה לא בעי סמיכה ואסור לסמוך משום עבודה בקדשים [ועולת נדבה בעי סמיכה] ואם לא יסמוך טוב שלא יביא כמו שמצינו גבי פסח בפסחים פרק האשה (דף פח:) דתניא חבורה שנתערבו עורות פסחיהן ונמצאה יבלת באחת מהן כולן יצאו לבית השריפה ופטורין מלעשות פסח שני כו' עד דפריך ונייתי מותר הפסח ומשני משום סמיכה דאילו מותר הפסח בעי סמיכה ואילו פסח לא בעי סמיכה אלמא משום סמיכה נמנעים מלעשות פסח כ"ש מלהביא עולת ראייה ובבכורות על מילתא דרב חסדא לא הוה מצי לשנויי כשביליו מבחוץ דכ"ש דלא הוה ליה לקרא למעוטיה. מ"ר. וקשה לי לרב חסדא אמאי ממעט רב בנדה

טומטום

עין משפט נר מצוה

מז א מיי' פ"ג מהל' יבום הלכה כא סמג עשין נ טוש"ע אה"ע סי' קסד סעיף ז:

מח ב מיי' פ"א מהל' ערכין הלכה ה:

◆

תורה אור השלם

1 וְהָיָה עֶרְכְּךָ הַזָּכָר מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וְעַד בֶּן שִׁשִּׁים שָׁנָה וְהָיָה עֶרְכְּךָ חֲמִשִּׁים שֶׁקֶל כֶּסֶף בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ: ויקרא כז ג

2 וְאִם נְקֵבָה הִוא וְהָיָה עֶרְכְּךָ שְׁלֹשִׁים שָׁקֶל: ויקרא כז ד

◆

מוסף רש"י

אם אשת ישראל היא. אם זה שקידשה ישראל הוא, שאם תחלוץ מן הספק לאחר קידושין לא תיאסר על בעלה (יבמות לו:). **אם אשת כהן היא.** ואם זה שקידשה כהן הוא, שאם תחלוץ תיאסר עליו, אינה חולצת. ומכניסין אותה (שם). **הזכר.** והיה ערכך הזכר, ומריבויי דה"א נפקא לן ולא טומטום (בכורות מב.). **אבל יהא בערך אשה.** ערך איש ואשה אין כאן, כדמפרש בפ' בתר הכי (שם). **ואם נקבה.** מריבויי דאם נפקא לן ולא טומטום (שם). (ובפירש"י נדה כח.).

מסורת הש"ס

(א) [יבמות לו: לעיל מפרשינן], (ב) בכורות מב. ערכין ד: נדה כח., (ג) [דף קלו.], (ד) [שם כג.], (ה) [דף קיט:], (ו) [גירי' רש"א ישופו להחמיר הוא הלכך לא שייך התם יושב ובטל ועוד סבר רבי כו' ולא גבי חובה והוי קולא כיון שאינו מחויב שום קרבן], (ז) פ"א אלא טומטום די"ל שהמקרא חושבו לא זכר ולא נקבה דיש מהם זכרים כו'.

◆

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה הזכר וכו' בבכורות בפרק של אלו מומין וכו' אין לך מום גדול: (ב) בא"ד אמר ליה רבא אלא מעתה וכו': (ג) בא"ד דכיון דאמרת: (ד) בא"ד אלא טומטום דיש לומר שאין המקרא חושבו לא זכר ולא נקבה דיש מהן זכרים: (ה) בא"ד מהזכר דמ"מ ה"א נמי: (ו) בא"ד דקרא יתירא איכא למעט:

◆

רבינו חננאל

אם אשת ישראל היא חולצת אם אשת כהן היא אינה חולצת. ורב שרביא משמיה דרבא אמר אחת זו ואחת זו חולצת. א"ל רבינא לרב שרביא באורתא אמר רבא הכי כי דאמרת לצפרא הדר ביה. א"ל יהא רעוא דתשרי תרבא. כלומר עתה תאסר ואחר שעה תתירה, יהי רצון שתתיר אף החלב. והילכתא כרבינא משמיה דרבא. דהאמר רבינא דהדר ביה רבא מההיא. ר' יהודה מתיר באנדרוגינוס, פי' למולו בשבת. אמר רב שיזבי אמר רב חסדא לא לכל א"ר יהודה אנדרוגינוס זכר הוא. שאם אי אתה אומר כן יערך. ומנ"ל דלא מערך, דתניא הזכר ולא טומטום ואנדרוגינוס כו', ופשוטה היא.